

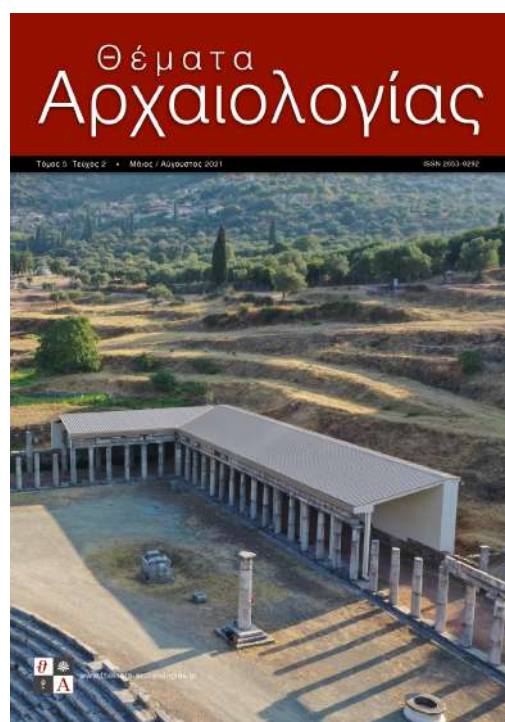

Το Μεταλλικό Στέγαστρο στο Γυμνάσιο της Αρχαίας Μεσσήνης

Συγγραφέας: Πέτρος Θέμελης

Ηλεκτρονική διεύθυνση άρθρου (Url): <https://www.themata-archaiologias.gr/wp-content/uploads/2022/06/stegastro-arxaias-messinis-2021-5-2-212-225.pdf>

© Περιοδικό Θέματα Αρχαιολογίας, τόμος 5, τεύχος 2, Μάιος/Αύγουστος 2021, σ. 212-225

Τα **Θέματα Αρχαιολογίας** είναι ένα μη κερδοσκοπικό περιοδικό που έχει ως αποκλειστικό σκοπό να συμβάλει στην έγκυρη και επιστημονικώς αποδεκτή διάδοση και οικειοποίηση του τρόπου σκέψης και των κατακτήσεων της Αρχαιολογίας και της Ιστορίας της Τέχνης.

Αυτό το άρθρο χορηγείται με άδεια Creative Commons Αναφορά Δημιουργού-Μη Εμπορική Χρήση-Όχι Παράγωγα Έργα 4.0 Διεθνές

Το Μεταλλικό Στέγαστρο στο Γυμνάσιο της Αρχαίας Μεσσήνης

Πέτρος Θέμελης

Διευθυντής Ανασκαφών Αρχαίας Μεσσήνης

τ. Καθηγητής Κλασικής Αρχαιολογίας

Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας

Πανεπιστήμιο Κρήτης

pthemeles@gmail.com

Από τα μνημειακά σύνολα της αρχαιότητας ελάχιστα προσφέρουν ολοκληρωμένη την εικόνα της αρχικής μορφής τους όσο η αναστηλωμένη αρχιτεκτονική ενότητα Γυμνάσιο-Στάδιο-Παλαίστρα της αρχαίας Μεσσήνης (εικ.1). Οι αναστηλωτικές επεμβάσεις στο συγκεκριμένο μνημειακό σύνολο με σωζόμενο μεγάλο μέρος του αυθεντικού υλικού έχουν τεράστια παιδευτική αξία καθώς συγκεντρώνουν όλα εκείνα τα στοιχεία που εκφράζουν βασικές αρχές της ελληνιστικής αρχιτεκτονικής, όπως η γεωμετρία του σχεδιασμού, η συμμετρίες, η αξονικότητα, η προοπτική, η θεατρικότητα των συνθέσεων με τις φωτοσκιάσεις και η μνημειακότητα των κατασκευών σε συνδυασμό με την τρίτη διάσταση.

Λέξεις ευρετηρίου

Γυμνάσιο

στοές

ξύστός

έφηβοι

στέγαστρο

αποκατάσταση

αρχική μορφή

προστασία

περιοδική έκθεση

1. Γενική άποψη του συγκροτήματος Σταδίου-Γυμνασίου-Παλαίστρας.

Οι αναστηλώσεις στο οικοδομικό συγκρότημα Γυμνασίου-Σταδίου-Παλαίστρας ως τμήμα του ευρύτερου προγράμματος στερέωσης, αποκατάστασης και διαμόρφωσης ολόκληρου του δημόσιου χώρου της αρχαίας μεσσηνιακής πρωτεύουσας βραβεύτηκε από την Euroρα Nostra το 2011 στο Άμστερνταμ, ενώ το 2019 βραβεύτηκε και η αφοσίωση (*the dedicated services*) του διευθυντή του έργου,

εκπροσώπου της Εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας. Με την κατασκευή ενός μεταλλικού στεγάστρου στη βορειοανατολική γωνία των στοών του Γυμνασίου προέκυψε μια *pars pro toto* εικόνα της αρχικής στεγασμένης μορφής του αρχαίου στωικού οικοδομήματος κατανοητή, διδακτική και λειτουργική, δημιουργήθηκε ένας χώρος πολλαπλών χρήσεων (εικ. 2).

2. Άποψη του στεγάστρου κατά τη διάρκεια της κατασκευής.

3. Άποψη της διπλής βόρειας στοάς από Α.

4. Άποψη της ανατολικής στοάς από ΒΔ.

Το Γυμνάσιο

Το Στάδιο και το Γυμνάσιο ανήκουν στα πλέον εντυπωσιακά από άποψη διατήρησης και μορφής οικοδομικά συγκροτήματα της Ελληνιστικής εποχής στην αρχαία Μεσσήνη. Η βόρεια στοά (πλάτους 10 μ.) είναι διπλή και είχε δίροριχτη στέγη (εικ. 3), ενώ η ανατολική και η δυτική (πλάτους 7 μ.) είναι απλές και με μονόροριχτες στέγες. Η ανατολική στοά συνεχίζεται προς τα νότια ως το πέρας του στίβου σε μήκος 192 μέτρων, ενός δηλαδή ολυμπιακού σταδίου για τον λόγο αυτό αποκαλείται *Ολυμπική* σε επιγραφές (εικ. 4). Λειτουργούσε ως ξυστός για τα αγωνίσματα του δρόμου από τους αθλούμενους στο Γυμνάσιο εφήβους ηλικίας από 17 ως 20 ετών. Η δυτική στοά διακόπτεται σε μήκος 110 μ. περίπου από το βόρειο άκρο της και καταλήγει στο νότιο πέρας της στην Παλαιίστρα. Οι τρεις στοές που περιβάλλουν σε σχήμα Π το Στάδιο ανήκουν στο Γυμνάσιο της πόλεως (εικ. 5). Επιγράφα βάθρα ανιδρυμένα μεταξύ των κιόνων της δυτικής κυρίως στοάς έφεραν ορειχάλκινους ανδριάντες γυμνασιαρχών και ευεργετών της πό-

λεως ενώ κατάλογοι ασκούμενων εφήβων, ομαδοποιημένων σύμφωνα με τις πέντε τοπικές φυλές, είναι χαραγμένοι σε παραστάδες και κίονες του οικοδομήματος.

Σε οίκο της δυτικής στοάς στεγάζεται το τέμενος του Ηρακλέους και του Ερμού προστατών της εφηβείας (εικ. 6). Το κολοσσιαίο άγαλμα του

5. Γενική άποψη του συγκροτήματος Σταδίου-Γυμνασίου.

6. Το κεφάλι του κολοσσιαίου αγάλματος του Ηρακλέους.

Ηρακλέους στον τύπο Farnese-Caserta (εικ. 7) βρέθηκε κατακερματισμένο, ενώ τα ονόματα των δημιουργών του, του Απολλώνιου Ερμοδώρου και του γιου του Δημήτριου από την Αλεξάνδρεια, βρέθηκαν χαραγμένα σε δέλτο ενσωματωμένη στο έργο. Η θητεία των εφήβων, συμπεριλαμβανομέ-

7. Το μαρμάρινο άγαλμα του Ερμού ψυχοπομπού.

νων και εφήβων από πόλεις της Μεσσηνίας, επί τρία χρόνια στο Γυμνάσιο της Μεσσήνης εντασσόταν στο γενικότερο πλαίσιο των διαβατήριων εθίμων, των μνητικών τελετουργιών που απαιτούντο προκειμένου να περάσουν σταδιακά οι νέοι στην τάξη των ανδρών. Η επαφή των εφήβων με τον κόσμο των ηρώων και των προγόνων μέσω των ιερών και των ταφικών μνημείων που πλαισιώνουν το Γυμνάσιο, καλλιεργείται κατά τη διάρκεια της θητείας τους ως μέρος της μύησης και της διαπαιδαγώγησης τους. Τα εντυπωσιακά ταφικά μνημεία επιφανών οικογενειών, όπως το Κ3 με την αμφίκωλη κωνική (υπερβολοειδή) στέγη και το ναόσχημο δωρικό Μουσολείο των Σαιθιδών (εικ. 8 και 9), οι τιμητικοί μεταθανάτιοι ανδριάντες ανιδρυσμέ-

8. Το ταφικό μνημείο Κ3 με την κωνική στέγη.

9. Το ναόσχημο δωρικό ρυθμού Μουσολείο των Σαιθιδών.

νοι στο Γυμνάσιο είχαν να διαδραματίσουν ρόλο ουσιαστικότερο από εκείνον της ματαιόδοξης επίδειξης.

Ευρεία οδός που οδηγεί από το Ασκληπιείο στη δυτική στοά του Γυμνασίου καταλήγει σε μνημειακό τετρακίονιο δωρικό πρόπυλο (βλ. *Θέματα Αρχαιολογίας* 2018, 2(1), 6-17). Η ανάθεση της ανατολικής στοάς από τον ιερέα του Διός Ιθωμάτα Αγαθοκλή Σατύρου, σύμφωνα με τη μεγαλογράμματη επιγραφή στο επιστύλιο, αναφέρεται σε επισκευή της. Ασβεστολιθικό βάθρο, μπροστά στην ανατολική στοά, με τέσσερις έξεργες ασπίδες στις πλευρές, αποτελούσε μνημείο πεσόντων Μεσσηνίων σε μάχη στη Μάκιστο της Ηλείας ενάντια

στους Σπαρτιάτες (εικ. 10). Ένας επιβλητικός δωρικός κίονας νοτιότερα έφερε στο κιονόκρανό του ορειχάλκινο ανδριάντα, πιθανότατα του Αριστομένου, το οποίο μνημονεύει ο Πausανίας. Λίγα μέτρα νοτιότερα, κυκλικό μνημείο σε μορφή μονόπερου, με περίτεχνη ιωνική στέψη λαξευμένη από ένα κομμάτι μάρμαρο (εικ. 11), στέγαζε το μαρμάρινο άγαλμα μιας Αφροδίτης στον τύπο της Κνιδίας. Στον χώρο του Σταδίου-Γυμνασίου ένα μόνο ιερό ήρωα υπήρχε, αυτό του Αριστομένου που αναφέρει ο Πausανίας, περιγράφοντας μάλιστα πολύ παραστατικά τα μαντικά δρώμενα που τελούντο με έναν δεμένο σε κίονα ταύρο (εικ. 12). Το ιερό του Αριστομένου αναφέρεται και στην

10. Βάθρο πολεμικού μνημείου με έξεργες ασπίδες.

11. Μικρή θόλος (μονόπερος) με μαρμάρινη ιωνική στέψη.

12. Ο κίονας που έφερε τον χάλκινο ανδριάντα του Αριστομένου.

επιγραφή SEG 23,205.207 και 35,343, όπου ο Κράτων Αρχεδάμου, ιερέας του Διός Ιθωμάτα το έτος 11 μ.Χ. προσφέρει 70 δηνάρια για τις ετήσιες δαπάνες των δρώμενων προς τιμή του Αριστομένου. Ο Πausanίας (4.24.3) μας πληροφορεί ότι οι Ρόδιοι και ο βασιλιάς της Ιαλυσού Δαμάγητος (νυμφευμένος με κόρη του Αριστομένου) μετά τον θάνατο του Μεσσήνιου ήρωα «*μνήμά τε έπιφανές έποίησαν και ένεμον επί εκείνου τιμάς*». Άξια ιδιαίτερης μνείας είναι η στέψη πεσόσχημου βάρθρου που ήλθε στο φως στη βόρεια στοά του Γυμνασίου και φέρει τετράστιχη επιγραφή του 3ου αιώνα π.Χ. αναφερόμενη σε «*άθάνατον μνάμα άρετήης*» προς τιμήν του Σπαρτιάτη Δαμόστρατου, ο οποίος μετέτρεψε σε φιλία την «*άρχαιαν έχθραν*» μεταξύ των προαιώνιων αντιπάλων Σπάρτης και Μεσσήνης. Προσέγγιση των δύο πόλεων-κρατών κατέστη δυνατή το 272 π.Χ., όταν οι Μεσσήνιοι βοήθησαν τους Λακεδαιμόνιους, προκειμένου να αντιμετωπίσουν από κοινού τον βασιλιά της Μακεδονίας Πύρρο, ο οποίος είχε εισβάλει στην Πελοπόννησο, σύμφωνα με μαρτυρία του Πausanία (4.29.6). Μαρτυρείται, επίσης, ότι το 210 π.Χ. οι Λακεδαιμόνιοι, με την παρακίνηση των Αιτωλών, συμμάχων ήδη των Μεσσηνίων και των Ρωμαίων, αποφάσισαν να αναθερμάνουν τον πόλεμο με την Αχαική Συμπολιτεία και να συνάψουν συνθήκη συμμαχίας με τους Αιτωλούς, τους Ηλείους και τους Μεσσήνιους (Πολύβιος, 9.28 κ.ε. και 16.13.3).

Τα Γυμνάσια δεν αποσκοπούσαν μόνο στη σωματική άσκηση με γυμνικά και ιπικά αγωνίσματα, ήταν τα σχολεία του ελληνικού κόσμου όπου διδάσκονταν μαθηματικά, γεωμετρία, λογοτεχνία ώστε να προετοιμαστούν και πνευματικά οι νέοι πολίτες από 17 ως 20 ετών πριν ενταχθούν στην τάξη των ανδρών. Στην Ελληνιστική εποχή έγιναν πολυσύχναστα κέντρα της δημόσιας ζωής και χώροι έκθεσης σημαντικών έργων τέχνης. Εκτός από μαρμάρινα αγάλματα θεών και ηρώων προστατών της νεότητας, πλήθος χάλκινων ανδριάντων Γυμνασιαρχών, ευεργετών της πόλεως και πνευματικών ανδρών πλαισίωσαν τα οικοδομήματα.

Ιστορικό μελέτης του στεγάστρου

Η αρχιτεκτονική μελέτη στέγασης της βορειοανατολικής γωνίας του αναστηλωμένου Γυμνασίου της αρχαίας Μεσσήνης με μεταλλικό αυτοφερόμενο στέγαστρο ανατέθηκε το 2013 από την Εταιρεία

Μεσσηνιακών Αρχαιολογικών Σπουδών (ΕΜΑΣ) (της οποίας έχω την τιμή να προεδρεύω) στον αρχιτέκτονα μηχανικό Θεμιστοκλή Μπιλίη, με σύμβουλο μελέτης την Μαρία Μαγνήσαλη. Η αρχιτεκτονική αυτή μελέτη υποβλήθηκε αρμοδίως στο Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο του Υπουργείου Πολιτισμού, εγκρίθηκε με ομόφωνη γνωμοδότηση και σε συνέχεια εκδόθηκε σχετική Υπουργική Απόφαση. Προφορικό αίτημά μου στον Αχιλλέα Κωνσταντακόπουλο να αναλάβει η ΤΕΜΕΣ εκτός από τη δαπάνη της αρχιτεκτονικής μελέτης και τη δαπάνη της οριστικής μελέτης κατασκευής του μεταλλικού στεγάστρου έγινε δεκτό και τον ευχαριστώ ιδιαίτερα και από τη θέση αυτή για την ουσιαστική συμβολή του καθώς και της αρχιτέκτονος συζύγου του στη διάρκεια εκπόνησης της μελέτης. Η στατική μελέτη του στεγάστρου ανατέθηκε στην πολιτικό μηχανικό Ολυμπία Παναγούλη, με σύμβουλο τον πολιτικό μηχανικό Ευριπίδη Μυστακίδη, ενώ η ηλεκτρολογική στον Εμμανουήλ Τσεκούρα. Τον συντονισμό της μελετητικής ομάδας είχε ο αρχιτέκτων Θεμιστοκλής Μπιλίης σε συνεργασία με τεχνικούς της εταιρείας ΤΕΜΕΣ. Μετά την ολοκλήρωσή της η οριστική μελέτη και μελέτη εφαρμογής εγκρίθηκε από το Υπουργείο Πολιτισμού το 2017. Παραδόθηκε από τους μελετητές στον υποφαινόμενο πρόεδρο της ΕΜΑΣ για υλοποίηση με τεύχη δημοπράτησης και ενδεικτικές οικονομικές προσφορές από τέσσερις τεχνικές εταιρείες για το κόστος κατασκευής του μεταλλικού στεγάστρου. Με τον πλήρη φάκελο των μελετών ανά χείρας επισκέφτηκα τον τότε Υπουργό Οικονομίας και Ανάπτυξης Αλέξη Χαρίτση στην Αθήνα και του ζήτησα να εγκρίνει τη δαπάνη κατασκευής του στεγάστρου με βάση την χαμηλότερη από τις τέσσερις οικονομικές προσφορές. Ενέκρινε άμεσα την έκδοση σχετικού χρηματικού εντάλματος από Δημόσιες Επενδύσεις στο όνομα του Υπουργείου Πολιτισμού. Η εκτέλεση του έργου κατασκευής του στεγάστρου σε εφαρμογή των εγκεκριμένων μελετών ανατέθηκε από το Υπουργείο Πολιτισμού στην Εφορεία Αρχαιοτήτων Μεσσηνίας όχι στην ιδιωτική ΕΜΑΣ την οποία εκπροσωπώ ως πρόεδρος, λόγω θεσμικού κωλύματος που προέκυψε μετά την αδικαιολόγητη κατάργηση του ειδικού Ταμείου Διαχείρισης και των επιστημονικών επιτροπών των έργων. Τον πλήρη φάκελο των εγκεκριμένων μελετών παρέδωσα προσωπικά στην πολιτικό μηχανικό

13. Το μεταλλικό στέγαστρο.

νικό της Εφορείας Αρχαιοτήτων (ΕΦΑ) Μεσσηνίας Δήμητρα Πίκουλα για την εκτέλεση και την οικονομική διαχείριση του έργου με βάση τις προβλεπόμενες από το δημόσιο λογιστικό διαδικασίες. Τελικά το έργο περατώθηκε αισιώς, έγινε η παραλαβή του και εγκαινιάστηκε τον Σεπτέμβριο του 2021 από την ΕΦΑ Μεσσηνίας σε συνεργασία με την ΕΜΑΣ (εικ. 13).

Το στέγαστρο

Με βάση την τεχνική έκθεση των αρχιτεκτόνων μελετητών Θέμη Μπιλή και Μαρίας Μαγνήσαλη

Η μερική στέγαση των αναστηλωμένων στοών στο βορειοανατολικό άκρο του Γυμνασίου της αρχαίας Μεσσήνης είχε τους εξής στόχους: 1. Την προστα-

σία των σωζόμενων αρχαίων τοίχων και των κιονοστοιχιών, 2. Την αποκατάσταση της αρχικής μορφής των στοών με τη δημιουργία ενός σκιασμένου χώρου που να αναπαράγει με ακρίβεια την αίσθηση της ρυθμικής εναλλαγής του κενού και του πλήρους, και 3. Τη δημιουργία ενός πολύ-λειτουργικού ημι-υπαίθριου χώρου για τις ανάγκες ενημέρωσης των επισκεπτών και προστασίας τους από καύσωνα και βροχόπτωση, καθώς και για την οργάνωση εκθέσεων.

Η απόδοση της αρχικής μορφής ήταν εξασφαλισμένη γιατί οι κιονοστοιχίες των στοών σώζονται πλήρως, χάρη στην αναστήλωση, και η αποκατάσταση της στέγης ήταν εφικτή. Η επιφάνεια των στοών που καλύπτει το στέγαστρο είναι περίπου

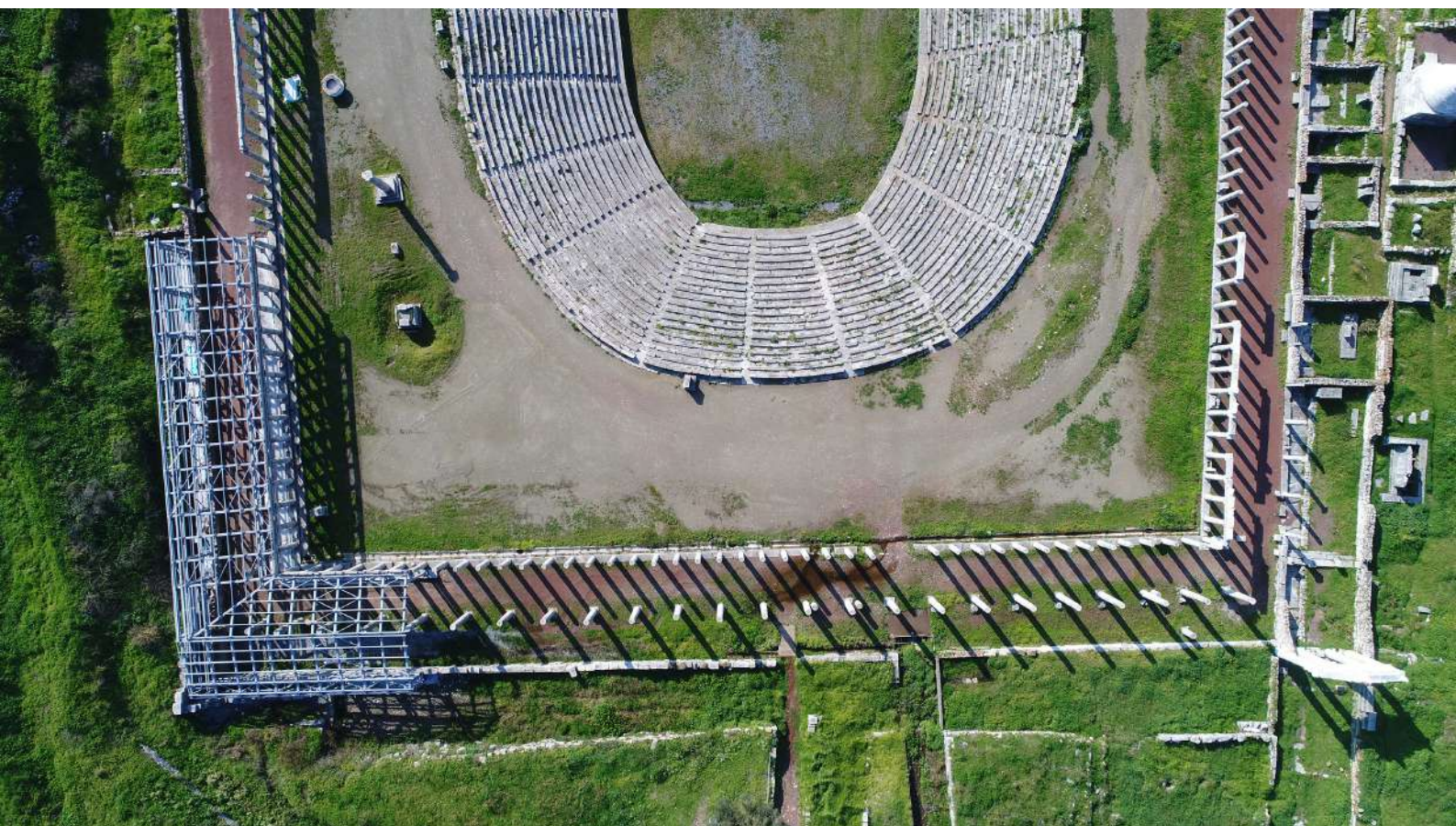

14. Ο μεταλλικός σκελετός του στεγάστρου κατά την κατασκευή.

400 τ.μ. σε έκταση 16 μεταξονίων από το σύνολο των αναστηλωμένων 78 μεταξονίων της ανατολικής στοάς και 6 από το σύνολο των 43 της βόρειας στοάς (εικ. 14). Τα φορτία από το μεταλλικό στέγαστρο καταλήγουν στο έδαφος με υποστυλώματα που τοποθετούνται παράλληλα προς τα αρχαία φέροντα δομικά στοιχεία της στοάς (κιονοστοιχία και τοίχο), έτσι ώστε οι νέες προσθήκες να αφήνουν ανεπηρέαστο το μνημείο. Σύμφωνα με τη διάταξη των υποστυλωμάτων, η θεμελίωση του στεγάστρου τοποθετήθηκε σε ερευνημένη ζώνη, η οποία ήταν ελεύθερη από αρχαιότητες. Η τυχόν αισθητική επιβάρυνση των αρχαίων στοιχείων ελαχιστοποιείται, δεδομένου ότι το σωζόμενο κατώτερο τμήμα του αρχαίου τοίχου στεγάζεται χωρίς προσθήκη νέου υλικού ενώ τα υποστυλώματα του στεγάστρου, με επιφάνεια διατομής πολύ μικρότερη αυτής του κίονα, δεν εμποδίζουν την απρόσκοπτη θέαση της κιονοστοιχίας.

Το μεταλλικό στέγαστρο είχε σχεδιαστεί με απόλυτη αναφορά στο αρχαίο πρότυπο «δοκός επί στύλου» της αρχικής ξύλινης στέγης: στα ορατά μέρη του στεγάστρου δεν χρησιμοποιούνται διαγώνια στοιχεία ακαμψίας. Η ακαμψία επιτυγχάνεται με συνεχές πέλμα θεμελίωσης στην πλευρά των κίωνων και με μη ορατές χιαστί ενισχύσεις στα υποστυλώματα που τοποθετούνται μόνο στην πλευρά των τοίχων.

Στα ορατά μέρη του στεγάστρου τοποθετούνται κοιλοδοκοί με κλειστές διατομές και όχι ανοικτής ή στρογγυλής διατομής που παραπέμπουν σε βιομηχανική κατασκευή. Η γωνία των δοκών σε σχέση με το οριζόντιο επίπεδο είναι παρόμοια με αυτή της αρχαίας στέγης. Ο ρυθμός διάταξης των δοκών αντιστοιχεί πλήρως στον ρυθμό των κίωνων της στοάς. Η διάταξη της δοκού στην πλευρά της κιονοστοιχίας παραπέμπει στη *μηκίδα* της αρχαίας κατασκευής, η παρουσία της οποίας πιστοποιείται

15. Το μεταλλικό στέγαστρο στη ΒΑ γωνία των στοών του Γυμνασίου.

από απολαξεύσεις στην πίσω πλευρά της λίθινης στρώσης με τα τρίγλυφα και τις μετόπες.

Το στέγαστρο ακολουθεί με ακρίβεια τη μορφή των αρχαίων στοών. Διαθέτει δύο άνισες κεραίες, τη βόρεια και την ανατολική που σχηματίζουν Γ. Η βόρειο πτέρυγα είναι δίρριχτη με πλάτος 9,60 μέτρα και μήκος εξωτερικής πλευράς περίπου 19 μέτρα, ενώ η ανατολική είναι μονόρριχτη με πλάτος 7 μέτρα και μήκος εξωτερικής πλευράς περίπου 41 μέτρα (εικ. 15). Η συμβολή των δύο περύγων αποκλίνει από τη διχοτόμο, γεγονός που προκαλεί μικρή διαφορά κλίσης των δύο στεγών.

Τα υποστυλώματα που βρίσκονται πίσω από τα κατάλοιπα των αρχαίων τοίχων των στοών καλύπτονται με ελαφριά κατασκευή που αναρτάται από τα φέροντα στοιχεία του στεγαστρου και αποτελείται από μεταλλικό σκελετό με πέτασμα από τσιμεντοσανίδες. Στην εσωτερική πλευρά οι επιφάνειες αυτές αναπαράγουν την εσωτερική παρειά

του αρχικού τοίχου ενώ από την εξωτερική πλευρά αποκρύπτουν τα μεταλλικά υποστυλώματα του στεγαστρου, έτσι ώστε να μην προβάλλονται στο τοπίο, ενώ ταυτόχρονα να προστατεύουν το μνημείο και την νέα κατασκευή (αυτοπροστασία συστήματος) από τη διαβροχή και την επιτάχυνση των διαβρωτικών φαινομένων.

Η εκπόνηση της μελέτης εφαρμογής της μερικής στέγασης ανατολικής και βόρειας στοάς στη βορειοανατολική γωνία του Γυμνασίου της αρχαίας Μεσσήνης ακολούθησε τους όρους, όπως αυτοί περιγράφονται στην απόφαση του Υπουργείου Πολιτισμού αρ. ΥΠΠΟΑ/ΓΔΑΜΤΕ/ΔΑΑΜ/ΤΜΚ ΕΜ/47006/5754/425/90.21.3.2014.

Η σχέση του προτεινόμενου πετάσματος από τσιμεντοσανίδες είναι απόλυτα συμβατή με τη μορφή και τα χαρακτηριστικά των αναστηλωμένων ή μη αναστηλωμένων τοίχων των στοών. Το πέτασμα ακολουθεί τη γεωμετρία των αρχαίων τοίχων, η

16. Άποψη του μεταλλικού στεγάστρου από Δ.

οποία αποτυπώθηκε για τον σκοπό αυτό με την μέγιστη δυνατή ακρίβεια με τρισδιάστατο σαρωτή, στοιχείο που ενσωματώθηκε πλήρως στο κατασκευαστικό σχέδιο του στεγάστρου. Η λεπτομερής αποτύπωση περιέλαβε και την περιοχή ανατολικά της στοάς στη ζώνη όπου βαίνουν τα σύνθετα υποστυλώματα, στην οποία, πριν από την τεκμηρίωση, διενεργήθηκε συστηματικός καθαρισμός με ανασκαφικό τρόπο και αναζητήθηκαν τα πραγματικά επίπεδα θεμελίωσης.

Κατά τη διάρκεια εκπόνησης της μελέτης εφαρμογής τοποθετήθηκαν μέλη του θριγκού συμπληρώνοντας ως ένα βαθμό την εικόνα της αρχαίας κατασκευής και περιορίζοντας τα κενά στο ύψος των τριγλύφων και των γείσων. Η θεμελίωση υπα-

κούει στα δεδομένα που προκύπτουν από τους ισχύοντες κανονισμούς, δεν εφάπτεται των δομικών στοιχείων των αρχαίων στοών και δεν έχει επιπτώσεις στην στατική λειτουργία τους. Η διαστασιολόγηση του φέροντος οργανισμού προέκυψε από τη στατική μελέτη. Απομμήσεις δεν έγιναν ενώ τα απαραίτητα στοιχεία ακαμψίας που εμφανίζονται στη στέγη παραμένουν ορατά, οι δοκίδες που φέρουν την επικάλυψη κατασκευάστηκαν από στοιχεία ΙΡΕ.

Η συμφωνία με το αρχαίο πρότυπο της στέγης (που έχει σχέση με τις διαστάσεις, τη γεωμετρία της κατασκευής, τη διάταξη και τον τρόπο τοποθέτησης των επιμέρους στοιχείων) έγινε με αρμονικό τρόπο και χωρίς χρήση ψευδών στοιχείων απομί-

17. Άποψη του στεγάστρου από ΝΔ, μέσω της δυτικής στοάς.

μησης στο σχεδιασμό της μεταλλικής κατασκευής. Επίσης, ο ειδικός σχεδιασμός των ορατών κόμβων στα πέλματα έδρασης των υποστυλωμάτων εμφανίζει με σαφή τρόπο τη στατική λειτουργία των στοιχείων του μεταλλικού στεγάστρου.

Λόγω της γεωμετρικής συνάφειας του στεγάστρου με την αρχαία επίλυση της στέγης των στοών, η διαχείριση των υδάτων του στεγάστρου ακολουθεί σε μεγάλο βαθμό τον αρχαίο τρόπο. Η παροχέτευση των ομβρίων της δίκλινης στέγης της βόρειας στοάς οδηγούσε με ελεύθερη απορροή τα όμβρια ύδατα σε δύο ζώνες παράλληλες με τις μακρές πλευρές. Σε επαφή με την κρηπίδα του αρχαίου στυλοβάτη στην πρόσθια πλευρά είναι τοποθετημένοι λίθινοι ανοικτοί αγωγοί κοίλης δια-

τομής που δέχονταν τα όμβρια και τα οδηγούσαν προς τα δυτικά. Το ήμισυ των υδάτων της ίδιας στέγης στην πίσω πλευρά οδηγούνταν σε ανοικτό όρυγμα και κινούνταν ελεύθερα προς τα δυτικά, σύμφωνα με τη κλίση του εδάφους. Η ανατολική μονοκλινή στέγη οδηγεί τα όμβρια προς την όψη όπου είναι τοποθετημένοι οι αρχαίοι λίθινοι ανοικτοί αγωγοί κοίλης διατομής που δέχονταν τα όμβρια και τα οδηγούν προς τα νότια. Η απορροή επιτυγχάνεται στο στεγαστρο μέσω υδρορροών και σωλήνων κατακόρυφης όδευσης. Με τον τρόπο αυτό τα όμβρια της στέγης του μεταλλικού στεγάστρου δεν επιβαρύνουν το περιβάλλον του μνημείου βελτιώνοντας τις περιβαλλοντικές συνθήκες.

Σύνοψη

Το στέγαστρο, αποτελούμενο από αυτοφερόμενα αρθρωτά μεταλλικά στοιχεία, καλύπτει έκταση περίπου 400 τετραγωνικών μέτρων σχήματος Γ σε μήκος δέκα έξι (16) μεταξονίων διαστημάτων στην ανατολική μονή στοά (32 μ.) και έξι (6) μεταξονίων διαστημάτων στη βόρεια διπλή στοά (=12 μ.) (εικ. 16). Στη στέγαση περιλαμβάνονται τόσο οι κιονοστοιχίες όσο και οι τοίχοι των δύο στοών, όπως διατηρούνται σε χαμηλό ύψος με τις επισκευές και τις προσθήκες της Ρωμαϊκής εποχής. Η στέγαση συμβάλλει ταυτόχρονα στην κατανόηση της χαμένης αρχικής μορφής της στέγης του μνημείου και προσφέρει μια πλούσια βιωματική εμπειρία στον επισκέπτη. Η δημιουργία του νέου σκιασμένου χώρου αναπαράγει και την αίσθηση της ρυθμικής εναλλαγής του κενού και του πλήρους μιας αρχαίας δωρικής κιονοστοιχίας (εικ. 17).

Ο πολύ-λειτουργικός ημι-υπαίθριος χώρος που έχει δημιουργηθεί αποτελεί ιδανικό περιβάλλον υποδοχής περιοδικών εκθέσεων αρχαιολογικών ευρημάτων με ποικίλο περιεχόμενο και θεματολόγιο, καθώς και περιβάλλον κατάλληλο για εκθέσεις έργων σύγχρονης τέχνης και ταυτόχρονα σημαντικό σημείο ενημέρωσης επισκεπτών, προστατευμένο από δυσμενείς καιρικές συνθήκες καύσωνα και βροχής.

Βιβλιογραφία

- Kennel N.M. 2021, «Cultural History and Memory in the Stadium-Gymnasium Complex at Messene», *AJA* 125.4 (2021), 505-533.
- Themelis P. 2009, «Das Stadion und das Gymnasium von Messene», *Nikephoros* 22 (2009), 59-78.
- Themelis P. 2001, «Das Gymnasium von Messene in römischen Zeit», Reusser, Chr. (επιμ.), *Griechenland in der Kaiserzeit, Neue Funde und Forschungen zu Skulptur, Architektur und Topographie*, Bern 2001, 9-20.
- Themelis P. 2001, «Roman Messene. The Gymnasium», Salomies, O., (εκδ.) *The Greek East in the Roman Context. Proceedings of a Colloquium organized by the Finnish Institute at Athens, May 21 and 22, 1999*, Helsinki 2001, 119-126.
- Themelis P. 2000, «Die Statuenfunde aus dem Gymnasium von Messene», *NüBIA* 15 (1998/99, 2000), 59-84.
- Θέμελης Π. 1992, «Το Στάδιο της Μεσσήνης», Coulson, W.- Kyrieleis, H. (εκδ.), *Proceedings of an International Symposium on the Olympic Games, 5-9 September 1988*, Athens 1992, 87-91.

Πνευματικά δικαιώματα εικονογράφησης

1. Κ. Ξενικάκη (αεροφωτογραφία). **2.** Κ. Ξενικάκη. **3-4.** Π. Θέμελη. **5.** Κ. Ξενικάκη. **6.** Π. Θέμελη. **7.** Β. Σταματόπουλου. **8.** Κ. Ξενικάκη. **9-12.** Π. Θέμελη. **13.** Α. Παπαδόγγονα (αεροφωτογραφία). **14-15.** Κ. Ξενικάκη (αεροφωτογραφία). **16.** Α. Παπαδόγγονα (αεροφωτογραφία). **17.** Π. Θέμελη.

ABSTRACT

The Metal Roof on top of the Gymnasium at Ancient Messene

Petros Themelis

Director of Excavations at Ancient Messene

F. Professor of Classical Archaeology, Department of History and Archaeology, University of Crete, Greece

Themes in Archaeology 2021, 5(2): 212 - 225

A new self-supported roof made of modular metal parts was recently constructed on top of the NE corner of the Gymnasium porticos at ancient Messene; it covers an area of approximately 400 square meters of Γ-shape in a length of sixteen (16) spaces between columns along the eastern portico (:32 meters long) and six (6) spaces along the northern double portico (:12 meters long). The roof protects both the colonnades and the back walls of the Hellenistic porticoes preserved at low height with repairs and additions of the Roman period. The accommodation contributes to the understanding of the original form of the roof of the monument and offers a new experience to the visitor. The multi-functional space that has been created is an ideal environment for hosting periodic exhibitions of archaeological finds with a variety of content and themes, as well as a gallery suitable for exhibitions of contemporary art and at the same time an important information point for visitors, protected from adverse weather conditions. The creation of the new shaded space also reproduces the feeling of the rhythmic alternation of emptiness and completeness of an ancient Doric colonnade.

Key words: Gymnasium, porticoes, xystos, youth, metal roof, reconstruction, original form, protection, periodic art exhibition